

REALIZÁCIA PRÁVA NA OBHAJOBU V PREDSÚDNOM KONANÍ

V tejto kapitole sa zameriame na niektoré špecifiká realizácie práva na obhajobu v predsúdnom konaní. Je ale potrebné rozlišovať štádiá trestného konania – postup pred začatím trestného stíhania²³, v ktorom sa preveruje dôvodnosť trestného oznámenia alebo iného podnetu, a prípravné konanie, teda štádium od začatia trestného stíhania.²⁴ Až do momentu, pokiaľ voči tejto osobe nie je vznesené obvinenie, môže byť osobou „podozrivou“.

Právo na obhajobu podozrivého

V tejto kapitole sa stručne zameriame na práva osoby, voči ktorej síce ešte nie je vznesené obvinenie, ale vzhľadom na iné okolnosti môže byť považovaná za podozrivého, najmä ak je proti nej podané trestné oznámenie alebo je v trestnom oznámení uvedená ako možný „páchateľ“. V Trestnom poriadku nie je pojem „podozrivý“ definovaný, nejde teda o legálny pojem. Termín „podozrivý“ je veľmi frekventovaný, ale jeho význam v trestnom práve procesnom môže byť nasledujúci:

- z kriminalistického, resp. operatívneho hľadiska sa tento pojem používa často v súvislosti s osobami, voči ktorým existuje isté podozrenie, že spáchali alebo páchajú trestné činy.²⁵
- samotný Trestný poriadok používa pojem „podozrivá osoba“ aj v súvislosti so zadržaním (§ 85 Trestného poriadku). Osobu podozrivú zo spáchania trestného činu môže policajt zadržať, ak je tu niektorý z dôvodov väzby podľa § 71

²³ Niektorými autormi je toto štádium trestného konania označované ako „predprípravné konanie“.

²⁴ Podľa § 199 ods. 1 Trestného poriadku policajt začne trestné stíhanie vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania a ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania, začne policajt trestné stíhanie vykonaním zaisťovacieho úkonu, neopakovateľného úkonu alebo neodkladného úkonu. Po ich vykonaní vyhotoví ihneď uznesenie o začatí trestného stíhania, v ktorom uvedie, ktorým z týchto úkonov bolo trestné stíhanie začaté.

²⁵ V tomto význame sa pojem „podozrivý“ používa v Trestnom poriadku napríklad v § 99 ods. 1 alebo § 157 Trestného poriadku.

ods. 1 Trestného poriadku alebo ak ide o podozrivú osobu podľa § 204 ods. 1 Trestného poriadku²⁶, aj keď voči nej doteraz nebolo vznesené obvinenie.

Podľa nálezu Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 34/99, právo na obhajobu do okamihu nadobudnutia právneho postavenia obvineného sa nezaručuje podľa čl. 50 ods. 3 Ústavy SR. Je implikované v ochrane podľa čl. 47 ods. 2 Ústavy SR. Podľa názoru Najvyššieho súdu SR vyjadrenom v uznesení z 12. augusta 2014, sp. zn. 2 Tdo 34/2014: „*Znemožnenie uplatnenia práva na obhajobu, ktoré zákon priznáva podozrivej osobe, je subsumovateľné pod porušenie práva na obhajobu ako dovolací dôvod podľa § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku len za predpokladu, že taký postup orgánov činných v trestnom konaní negatívne ovplyvnil vykonávanie procesných úkonov po začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia.*“

Za zmienku zaiste stojí právna úprava smerníc Európskeho parlamentu a Rady o úprave niektorých procesných práv v trestnom konaní, ktoré už boli v tejto monografii zmieňované.²⁷ Formulácia ustanovení týchto smerníc je jednoznačná v tom, že v práve Európskej únie sa rovnaké práva priznávajú podozrivým, ako aj obvineným osobám. Na tomto mieste je potrebné konštatovať, že hoci transpozícia predmetných smerníc do Trestného poriadku boli zrealizované, ich transpozícia nebola úplná, pretože explicitne práva, ktoré tieto smernice priznávajú aj podozrivým osobám, sú v slovenskom Trestnom poriadku formálne priznané len obvineným osobám. Právne je takýto prípad riešiteľný, pretože nastáva priamy účinok smerníc v tom rozsahu, v akom nebola transpozícia uskutočnená.²⁸ Z judikatúry Súdneho dvora Európskej únie možno ustáliť štyri

²⁶ Podľa § 204 ods. 1 Trestného poriadku ide o osobu, ktorá bola zadržaná ako podozrivá pri páchaní prečinu, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, bezprostredne po ňom alebo po tom, čo odpadla prekážka jej bezprostredného zadržania najviac do 24 hodín po spáchaní prečinu.

²⁷ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní; smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní; smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody; smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinu a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

²⁸ Priamy účinok smerníc sa opiera o niekoľko rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie – rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C 41/74, *Van Duyn proti Home Office* zo 4. decembra 1974, ale aj rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C 152/84, *Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, vo veci C 8/81, *Becker*, vo veci C 148/78, *Publicco Ministero proti Tullio Ratti*.

podmienky, ktoré musia byť splnené pre to, aby bolo možné doktrínu priameho účinku smerníc aplikovať. Týmito podmienkami sú:

- jasný, presný a dostatočne určitý záväzok obsiahnutý v smernici,
- nepodmienенý záväzok,
- uplynutie lehoty na transpozíciu smernice do vnútroštátneho poriadku,
- nejde o záväzok, ktorý priamo ukladá povinnosť jednotlivcovi (naopak, priznáva mu nejaké právo).

Zrovnoprávnenie podozrivej a obvinenej osoby v rozsahu obhajobných práv vyplýva aj z formulácie čl. 2 Smernice o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, podľa ktorého sa táto smernica vzťahuje na podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní od chvíle, kedy boli príslušnými orgánmi členského štátu prostredníctvom úradného oznámenia alebo inak upovedomené, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, a to bez ohľadu na to, či boli pozbavené osobnej slobody. Uplatňuje sa do ukončenia konania, čo znamená právoplatné rozhodnutie o tom, či podozrivá alebo obvinená osoba spáchala trestný čin, a to vrátane uloženia trestu a rozhodnutia o prípadnom opravnom prostriedku.

Asi najčastejšou situáciou, v ktorej možno osobu považovať za podozrivého, je situácia, keď je trestné oznámenie podané oznamovateľom, prípadne aj anonymne, proti konkrétnej osobe, ktorá je viac alebo menej identifikovaná v podanom trestnom oznámení. Orgán činný v trestnom konaní pri vyhodnocovaní trestného oznámenia takúto osobu spravidla vypočuje alebo prinajmenšom vyzve na poskytnutie písomných informácií či listín (napr. účtovných dokladov, zmlúv a pod.).

Podľa § 196 ods. 2 Trestného poriadku môže prokurátor alebo policajt vypočuť osobu, ktorú je na základe trestného oznámenia alebo iného podnetu potrebné vypočuť k okolnostiam nasvedčujúcim, že mala spáchať trestný čin. Podľa bodu 21 preambuly Smernice o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní sa ustanovuje, že *„ak sa v priebehu takéhoto výsluchu osoba, ktorá nie je podozrivou ani obvinenou osobou, stane podozrivou alebo obvinenou osobou, výsluch by sa mal okamžite prerušiť. Vo výsluchu sa však môže pokračovať, ak bola dotknutá osoba informovaná o tom, že je podozrivou alebo obvinenou osobou a má možnosť v plnej miere vykonávať práva ustanovené v tejto smernici.“*

Trestný poriadok neustanovuje, že by podozrivá osoba mala rovnaké právo na obhajobu ako obvinená osoba, ale Trestný poriadok presne vymedzuje,

aké práva sú podozrivému priznané. Takejto osobe je v Trestnom poriadku priznané právo odoprieť výpoveď, ak by výpoveďou spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, osvojencovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pocítovala ako vlastnú ujmu.

Na výsluch podozrivého sa vzťahuje aj tzv. zákaz výsluchu, a teda nesmie byť vypočúvaný v prípadoch ustanovených v § 129 Trestného poriadku²⁹ – nesmie byť vypočúvaný o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť, alebo keby svojou výpoveďou porušil zákonom alebo medzinárodnou zmluvou uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti.

Vypočúvaná osoba má podľa Trestného poriadku aj právo na právnu pomoc advokáta.

Ako už bolo uvedené, právo na obhajobu obvineného nemôže byť limitované nedostatočnou národnou právnou úpravou, preto je možné aplikovať aj medzinárodné zmluvy, resp. skôr spomenuté smernice.³⁰ Podozrivý má v zásade rovnaké právo na obhajobu ako obvinený, až na niektoré výnimky, ktoré vyplývajú zo špecifik trestných konaní jednotlivých štátov.

Z uvedeného dôvodu budeme konkrétny obsah práva na obhajobu rozobrať v ďalšej kapitole o práve na obhajobu obvineného.

²⁹ Ustanovenie § 129 Trestného poriadku – Zákaz výsluchu svedka:

„(1) Svedok nesmie byť vypočúvaný o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť, okrem prípadu, že bol od tejto povinnosti príslušným orgánom oslobodený. Oslobodenie možno odoprieť len vtedy, keby bola ohrozená obrana alebo bezpečnosť štátu alebo hrozila iná rovnako vážna škoda; dôvody na odopretie oslobodenia treba vždy uviesť.

(2) Svedok nesmie byť vypočúvaný ani vtedy, keby svojou výpoveďou porušil zákonom alebo medzinárodnou zmluvou uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti okrem prípadu, že by bol od tejto povinnosti oslobodený príslušným orgánom alebo tým, v ktorého záujme má túto povinnosť.

(3) Zákaz výsluchu podľa odseku 2 sa nevzťahuje na svedeckú povinnosť týkajúcu sa trestného činu, ktorý má svedok povinnosť prekaziť podľa Trestného zákona.“

³⁰ Pozri čl. 7 ods. 5 Ústavy SR: „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“